

*Petbeő Attila*¹

CSEKES BÉLA AZ EGYHÁZELLENEK KÖMMUNIZMUSRÓL
A REFORMÁTUS VILÁGSZEMLE HASÁBJAIN²

ABSTRACT

Béla Csekés on Anti-church Communism in the Reformed World Review

As a creative village pastor, Béla Csekés maintained excellent foreign relations for the benefit of his fellow pastors suffering grievances. He spoke several languages and visited America, Canada, served in Bečej (Óbecse), Hungary. Then he returned to his narrow homeland. My aim is to raise public awareness to his life's work, make known the magazine Református Világszemle (Reformed World Review), he published, which offers an excellent picture of the situation of the Reformed Church in the 1930s, not only overseas, but also in southern Slovakia, Transylvania, northern Serbia and Croatia. We can also find out what Csekés thought about Communism and its harmful effects.

Keywords: Communism, Hungarian minority, Czechoslovakian Calvinists, reformed church

CSEKES PÁLYÁJA ÉS SZEMÉLYES TAPASZTALATA A KÖMMUNISTÁKKAL

Csekés Béla 1881-ben született Búcsón. Középkiskolába a budapesti református főgimnáziumba járt, annak ellenére, hogy családja nem volt kifejezetten jómódú. A teológiát Budapesten kezdte, majd Torontóban és Auburnban végezte.³

Csekés Béla Kováchy Kálmánnal együtt húszévesen döntött úgy Dr. Robertson kanadai szuperintendens 1901-es, Kanadába kivándorolt magyarokról tartott előadása hatására, hogy az első évfolyam elvégzése után dr. Moodynak és dr. Webs-

- 1 *Petbeő Attila* (PhD), egyháztörténész, SZTE JGYPK főiskolai docense, SJE RTK tudományos munkatársa. Kutatási területe: Két világháború közötti csehszlovákiai magyar egyháztörténet. petheo.attila@szte.hu
- 2 A tanulmány a Selye János Egyetem fiatal kutatók és doktoranduszok számára meghirdetett pályázat (2024) támogatásával jött létre.
- 3 Auburn Theological Seminary Catalogue 1916-17, New York, Auburn Seminary Record, 391.

ternek, a budapesti skót misszió vezetőinek ajánlásával Nyugat-Kanadába megy. Itt, Winnipegben Csekest dr. Charles Gordon, a nyugat-kanadai misszió titkára és Ralph Connor regényíró vette pártfogásba. Teológusként a Missziós Tanács a szünetidőben misszionáriusnak küldte, ahol a fizetség heti 6 dollár, étel és lakás volt. A magyar „Otthon” telepen a feladata a családok látogatása és az evangélium hirdetése volt. Ezután Kanadában maradt missziós lelkésznek, majd az Egyesült Államokban költözött. Szolgált az ismert kanadai magyar településen, Békevárban is, ahol több száz földműves magyar református kapott letelepedéséhez földet.⁴

1908-ban már az észak-amerikai Alphán volt lelkész.⁵ 1909 tavaszán Phoenixvillben választották lelkésznek, ahol két és fél évig szolgált. A gyülekezet pénzügyi helyzetét stabilizálta a visszaemlékezések szerint „szelíd lelkű s angolnyelv tudású” lelkész.⁶ 1911. június 28-án New Yorkban phoenixville-i lelkészként az egyike volt annak a kilenc lelkésznek, akik megalakították az Amerikai Keleti Magyar Egyházmegyét.⁷ 1908-ban a későbbiekben is kedvelt témájában adott elő Budapesten, a református ifjúsági egyesületben *A szocializmus és a vallás* címmel.

Későbbi beszámolóí szerint Csekesnek a kommunizmussal való első élő találkozása 1911-ben Fairport Harbor nevű városban volt. A magyar istentisztelet után, melyet a helyi finn evangélikus templomban tartott, meghívták a szocialisták gyűlésére, ahová el is ment. Itt a főszerző több, mint 100 ember előtt elmondta, hogy a szocialisták le akarnak számolni a választott munkásszervezetekkel és az egyházakkal is. A fő szocialista szónok, a clevelandi szocialista újság szerkesztője szocialista forradalmat hirdetett az elnyomókkal szemben. Kijelentette ő is, hogy ellene vannak mindennek, ami a kapitalizmust jelenti, úgy mint az egyházaknak és a munkásszervezeteknek. Ez tulajdonképpen a társadalmi osztályharc, amiről a szónok szólt, ami azt jelentette, hogy egy társadalmi csoport nyíltan hirdeti a saját kizárólagos létjogosultságát. A hozzászólásoknál egyedül csak Csekes szólalt meg, és elmondta, hogy nem tud a szocialistákkal rokonszenvezni, mert gyűlöletet hirdetnek, és szerinte gyűlölettel, erőszakkal nem lehet célt elérni, jobb kort megvalósítani nem lehet. Elmondta, hogy a napszámos munkát mindig el kell végezni, ahhoz, hogy felemelkedjen a munkás, nem forradalmat kell szítani, hanem tanulnia kell. A magyar emberek Amerikába pénzt keresni jöttek, ehhez pedig józanságra, becsületre és szorgalomra van szükség, ha szervezkedni akarnak, akkor hasznosabb a munkásszervezetekhez csatlakozniuk, mint a szocialistákhoz. Meglátása szerint a magyarok nagyobb része azért van kint Amerikában, hogy pénzt keressen és azzal az összekuporgatott vagyonnal hazatérhessen. Csekes szerint a vita után az agitátorok eredménytelenül zárták a fórumot.⁸ Amerikában

4 *Kanadai Magyar Hírlap* (2018. 5. 31.)

5 TAKARÓ Géza – KOMJÁTHY Ernő – BÖSZÖRMÉNYI M. István (összeáll.): *Emlékkönyv az Amerikai Magyar Református Egyházmegye 25 éves évfordulójára*, Az Egyesült Államokbeli Református Egyház Keleti Magyar Egyházmegyéje, 1929, 23.

6 Uo. 117.

7 Uo. 27.

8 *Református Világszemle* 3(1934/4), 175.

a szocialistáknak, anarchistáknak és kommunistáknak minden árnyalata fellelhető volt az első világháború előtt. A kommunista telepek nagy része felbomlott, mert a munka helyett legtöbbször az ideológiai vitákkal foglalatostkodtak. A szocialista szervezeteket egyébként a tengerentúlon európai szocialisták szervezték, és tagjaik leginkább európai bevándoroltakból verbuválódtak. Viszont a nagy amerikai munkás szervezetek Csekes szerint nem szocialisták vagy kommunisták. Ezek a szakszervezetek meglátása szerint a korábbi európai céhekhez hasonlatosak. Ezek tagjai, az igazi amerikai munkások nagy része vallásos, és nyitott arra, hogy képezze magát.⁹

Nem tudni, hogy milyen okból kifolyólag (csupán azt tudjuk, hogy New Brunswickban 1912. novemberében már nem vett részt az egyházmegye következő gyűlésén), 1912-ben a Dunamelléki Református Egyházkerületbe kérte bekebelezését, ahol segédlelkésznek iktatták be, és utazó segédlelkész lett öt hónapra.¹⁰ Hazatértében segített, hogy Gulyás Lajos dunaradványi lelkész lemondott a lelkészi állásról, és 1914. december 14-én őt választották meg a helyére.¹¹ A dunaradványi gyülekezet tagjait Csekes folyamatosan igyekezett a felvidéki református egyház vérkeringésében tartani, így kerültek a radványi leánykör tagjai az első Komáromban rendezett leánykonferenciára, ahol Csekes imája nyitotta a rendezvényt.¹² Ugyanebben az évben az egyházmegyei lelkészgyűlésen előadta a később nyomtatásban is megjelentetett *Református egyházunk és a kommunizmus* című dolgozatát.¹³ Ekkor már az a Gyalóky László volt az esperes, akiről Csekes leírja a neki szentelt néhány oldalban a lap hasábjain, hogy: „bátyja dadi lelkész volt, de a kommunizmus kitörése alkalmával a rakoncátlan tömeg gazdasági épületeit, felszerelését, takarmányfélét felgyújtván: szélhűdés érte, amibe rövidesen behalt. A másik fivérét Kecskeméten ugyancsak a kommunisták – mert mint kir. főügyész, a reábizott törvényszéki fogház rabjainak szabadonbocsátását megtagadta: hivatalos helyiségében agyonlőtték.”¹⁴

Az első világháború után nagy lett a nyomor, a munkanélküliség, amin a politika, az egyházak egyaránt segíteni próbáltak. Csekes úgy tapasztalta, hogy ebben az időben a kommunisták szerint minden bajnak az okozója a tőke, ami a kapitalisták kezében van. Ezeknek a kapitalistáknak az önzése okozza a nyomort, ezért a kommunisták a tőkét és az elvégzett munkát akarják egyesíteni és a keletkező hasznot elosztani. Az agitátorok arról ábrándoztak, hogy a vagyoni egyenlőséggel erkölcsi testvériség köszönt az emberekre. Ezzel viszont ellentétesen cselekszenek

9 *Református Világszemle* 3(1934/4), 181.

10 *A Dunamelléki Református Egyházkerület 1912. november 2-ik és következő napjain Budapesten tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve*, Budapest, 1912, 274.

11 GYALÓKAY László (összeállít.): *Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1915. évi július hó 28. napján tartott rendes évi közgyűléséről*, 1915, 8.

12 *Prágai Magyar Hirlap* 5(1926/198), 6.

13 SOÓS KÁROLY (szerk.): *Jegyzőkönyv a Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1926. augusztus 17. napján tartott rendes közgyűléséről*, 1926, 69.

14 *Református Világszemle* 1(1932/4), 147.

a kommunisták, hiszen a rendszerük gyárat tart a kezében, amelyek haszna nem a munkásé lett. A Szovjetunió állítólagos vallásszabadsága annyit tesz az egykori dunaradványi lelkész szerint, hogy a vallásukhoz ragaszkodókat nem vallási, hanem politikai okokból üldözik. Az általa leírtak szerint, ahol a magyar vörös csapatok megfordultak Csehszlovákiában, ott mindenki kiábrándult a kommunistákból. Ezek áldozata lett Dunamocson Trubinyi János plébános is.¹⁵

A háború szülte hatások, a kommunizmus vallásellenes törekvései nem hagyták érintetlenül a csallóközi kálvinistákat sem. Ennek romboló hatása észrevehető annyiban, hogy Csekes szerint a csallóközi reformátusság 10-12%-át, mely névleg még az egyházhoz tartozik, tényleg – hit és erkölcs, valamint adózási készség tekintetében – már nem mondhatják a magukéinak. A többi 88-90 % azonban egyházához ragaszkodik, s őket, mint áldozatkésznek megismert embereket számíthatjuk egyházunk tagjai közé, s mégis ez utóbbiak között is kell hitbeli dekadenciáról szólni.¹⁶ Csekes a lap hasábjain dunaradványi lelkész korából számol be a kommunistákkal kapcsolatos tapasztalatairól, amikor a parókiában található irodájában székelt három hétig a vörös zászlóalj vezérkara. Két vöröskatona fegyvert rántott egymásra a lelkész jelenlétében – a konfliktus a parókia könyvtára kapcsán robbant ki közöttük. Felteszi a kérdést, hogy amikor a csőcselék kerül hatalomra, származhat-e abból valami jó?¹⁷ Azt is leírja, hogy az 1930-as években fizetett kommunista agitátorok járták még mindig a csallóközi magyar falvakat, és olyan ügyesen dolgoztak, hogy még a templomba járó emberektől is hallani lehetett kommunista eszméket hatásukra.¹⁸

A KOMMUNIZMUS ELVTELENSÉGÉRŐL A REFORMÁTUS VILÁGSZEMLE HASÁBJAIN

Az atheisták támadásai című cikkben több angol nyelven megjelent lapból idéz Csekes. A *World Dominion*ből Blumit A. Oswald gondolatait idézi, aki azt írja: „Júdás áruló volt, elárulta a mi Urunkat és az árulásáért lett híres Júdás a bolshevisták közt. Ezek ugyanis a ravaszságot, árulást, hűtlenség elveit imádják. A becsület helyére -a sok csúfság közt a bolshevista vallást: az iskariotizmust tették. Ez nem csak üres fitoktatás, hanem pokolilag kifőzött terv, amit fokozatosan gyakorlatba visznek át.”¹⁹

Maksay Albert teológiai tanár a Presbiteri Világszövetség gyűléséről beszámolván írja a lap hasábjain, hogy arra hívta fel a gyűlés figyelmét, hogy az Oroszországgal szomszédtságban élő romániai magyar református anyaszentegyház a kommuniz-

15 *Református Világszemle* 3(1934/4), 178.

16 *Református Világszemle* 1(1932/4), 164.

17 *Református Világszemle* 3(1934/4), 179.

18 *Református Világszemle* 3(1934/4), 182.

19 *Református Világszemle* 1(1932/4), 190.

mussal szembeni védelem szempontjából földrajzilag is, hitvallási tradíció alapján is az egyik legfontosabb bástyája az európai kereszténységnek.²⁰

Saját véleményét írja le Csekes a *Küzdelem a kommunistákkal* című tanulmányában. Meglátása szerint a kommunista párt úgy akarja megoldani a társadalmi bajokat, hogy még az első világháború után is harcot, forradalmat, gyűlöletet hirdet. La akarja rombolni a hagyományos társadalmat, és a helyére a saját képére egy újat akar építeni. A kommunisták alapeszméje – meglátása szerint –, hogy a kapitalista tőkésök önzése okozza a nyomort, ezért ki kell venni a kezükből, el kell osztani azt.²¹

Csekes Béla tételesen cáfolja a második világháború előtt megjelent művében a kommunizmus legitimitását. Szembeállítja a kommunisták azon hirdetését, amely szerint a társadalmi rend elpusztulásával a vallás is elpusztul, a hittel és azzal a tudattal, hogy az emberi természet jelentős alkotói a jellem, az erkölcs, a bűn, a boldogság, a békesség és a jólét alkotják magát az embert, és nem a gazdasági osztályok. A proletárdiktatúra ezek szerint a testet megtöri, míg a lelket elpusztítani törekszik.²²

A kommunizmus szándéka, hogy rátegye az emberek vagyonára az állam kezeit és szabadon rendelkezék felette. Tulajdonképpen elveszi minden társadalmi osztálytól annak a lehetőségét, hogy szorgalmával, józanságával anyagilag függetlenítse magát mindenkitől. Az osztályharc kérdéséről is markáns véleménnyel van a szerző, hiszen rávilágít arra, hogy ha a szovjet rendszer az emberek javai fölött rendelkezik, és a népnek ebbe nincs beleszólása, akkor csak létezik uralkodó osztály.²³

A VALLÁSELENES KOMMUNIZMUS

Mindazok ellenére, hogy az állam rendelkezik a javak felett a kommunizmusban, a népjóléti szolgáltatásokban nem jelentkeznek ennek hozadékai. Ennek a tanúbizonysága az is Csekes szerint, hogy nincs heti nyugalom napja, és a néptől elvárják, hogy a saját anyagi befektetése útján létesítsen magának bölcsődéket és mosodákat. A kommunista rendszer csak azt kívánja, hogy a munkásosztály a családja életével és a hitével ne foglalkozzon. A közösséggel való foglalatoskodás esetében is határozott az eltérés a szocialista és a keresztény modell között. A keresztények indító oka a közért való ténykedésben az Isten akarata és a felebaráti szeretet. A kommunistáknál az anyagi boldogulás reménye a közösségi munka építésének alapja, illetve a megfélemlítéssel való kötelezővé tétel. A keresztény tanítás szerint az emberi önzést, az individualizmust azzal a tudattal lehet legyőzni, hogy fele-

20 *Református Világszemle* 3(1933/1), 42.

21 *Református Világszemle* 3(1934/4), 176.

22 CSEKES Béla: *Válasz a kommunisták vallásellenes támadásaira*, Munkács, 1938, 5.

23 Uo. 7.

barátainkért Isten előtt felelősek vagyunk. A kommunisták szerint, aki e szerint él és cselekszik, az a társadalom ellensége.²⁴

Marx filozófiai rendszere szolgál a kommunizmus alapjául, s ez a történelmi materializmus minden vallást és magát Istent is gúnyolja, gyalázza. A 26 éves Marx szerint a vallás bírálata abban csúcspontot ér, hogy az emberre nézve az embernél magasabb rendű lény nem létezik.²⁵

A kommunisták a vallást ópiumnak tartják, amely butítja az embert, ezért a tagadással, vakítással és vallásellenes oktatással igyekeznek a vallás ellen hangolni. Egyelőre azonban még nem sikerült bizonyítaniuk, hogy a szocialista társadalmakból ezen igyekezetek okán eltűntek a bűntények vagy a depressziósok. Csekes szerint a földműves gazdák mindig ellenségei lesznek a kommunizmusnak, hiszen a parasztember akkor dolgozik a sajátján, amikor arra szükség van, és amikor azt jónak látja. Ellenben a szövetkezetben megszűnik a saját földje, és innentől szolgaként kell dolgoznia a kollektív gazdálkodásban.

A kommunisták a régióban és a Szovjetunióban is azzal vádolták már a két világháború közötti időben a papságot, hogy az orosz cári önkényuralom támaszai voltak. Csekes szerint a papok ellen leginkább azért keltik a hangulatot, hogy a szovjet rendszer nyomorúságát leplezzék, ellenségképet kreáljanak. Azt elismeri a szerző, hogy a papságról sosem lehet elmondani a 20. században, hogy a törvényes jogrend ellen állnak, tehát nem forradalmisták, így az államnak támaszai. A bolsevisták tudatában vannak annak, hogy a boldoguláshoz nem elegendő az anyagi erő, ahhoz lelki erő is kell. A papság pedig ezt a lelki erőt, a békességet hirdeti a nép körében, adja támaszul, ami veszélyes a bolsevikokra nézve.²⁶

Ismerős lehet sokunknak a Csekes által idézett kérdés, melyet manapság is sokszor hallunk, de már nem a bolsevistáktól: „Ha Isten mindenható és könyörületes, akkor miért van a Földön igazságtalanság és szenvedés?”²⁶ A szapi lelkész határozottan írja erről, hogy Isten nem úgy teremtette az embert, hogy rosszat ne követhessen el. Az ember munkára van teremtve és a tudásnak, erénynek csak fáradtságos munkával tud a birtokába jutni. A bűneiért pedig az egyénnek, a társadalmaknak előbb-utóbb szenvednie kell.

A bolsevista pártról is ír, amely 1917 óta tartja kezében a hatalmat Oroszországban. 1912-ben a még titkos szervezete néhány képviselője Prágában megalakította a központi intéző bizottságot, amelynek vezetőjévé Lenint választották, majd létrehozták a *Pravda* című lapot, amelynek Sztálin volt a szerkesztője – 1917 februárjától, amikor is Molotovtól vette át a lapot –, amíg le nem tartóztatták. Az 1938-ig terjedő évtizedekben vérrel és vassal gázoltak le mindent, amit ellenségesnek tartottak, és elindították istenellenes mozgalmukat.²⁷

24 Uo. 9.

25 PALÁGYI Menyhért: *Marx és tanítása*, Budapest, 1920, 23.

26 Csekes: *Válasz a kommunisták*, 14.

27 Uo. 17.

A bolsevisták az egyház elleni támadásaikban nem következetesek, hiszen ha az egyház a háború ellen foglal állást, akkor bűnös, ha a háború mellett, akkor is bűnös.

A bolsevista elvek változásáról is ír annak kapcsán, hogy a szovjet lakosság banki betétei emelkedtek a 30-as évek folyamán, illetve, hogy az állam 1927 óta kölcsönkötvényeket bocsátott ki, ami annak a bizonyítéka, hogy ezek után kamatot is fizetnek. Az, aki a tőkés után kamatot kap, Csekés szerint már tőkés, így a rendszer gazdasági oldalról teljesen ellentétes a kommunizmus alapelveivel.²⁸

A szovjet vallásszabadság kapcsán Csekés a szovjet alkotmány 124. cikkelyét idézi, amely kimondta, hogy a lelkiismeret szabadsága minden állampolgárnak biztosítva lesz a Szovjetunióban, az egyház az államtól, az iskola az egyháztól el lesz választva. „A vallásos imádás szabadsága és a vallásellenes propaganda szabadsága minden polgárnak biztosítva van.”²⁹ A Szovjetunióban állítólag vallásszabadság volt. A papokat, vallásukhoz ragaszkodókat nem vallási, hanem politikai okokból üldözték, mivel azok a rendszer szerint ellenforradalmárok voltak. A kommunizmusban nem szűnt meg a vallás, nem szűnt meg az egyház, de a vallásszabadság, az megszűnt.

Tisztán kell látnunk azt, hogy a tökéletes társadalom előfeltétele a tökéletes ember. Ha minden munkás jó munkás volna, minden mesterember jó mesterember volna, ha nem volna rossz földműves, megbízhatatlan kereskedő, ha minden lelkész, tanító, orvos, ügyvéd, bíró, tisztviselő hivatása magaslatán állana, be sok baj, nyomorúság tűnne el azonnal – írja. Ha jobb kort óhajtunk elérni, elsősorban magát az embert kell megreformálni. Azért hirdetjük mi reformátusok, hogy a társadalmi kérdések megoldója a végső elemzésben – Jézus Krisztus. Mesebeszéd az a lelkész szerint, amit a kommunisták hirdetnek, hogy a vagyoni egyenlőséggel megszűnik az önzés. A szülők szája tele van panasszal a mai fiatalság ellen, de elfelejtik, hogy a templomkerülésnek, erkölcsi érzék hiányának, züllésnek más eredménye nem lehet, és ők sem jártak jó példával gyermekeik előtt.³⁰

A kommunizmusról, mint istenellenes mozgalomról is írnak a *Református Világszemle* hasábjain 1934-ben, amikor Kiss János patasi lelkész fordításában jelentetik meg és elemzik az Élet és Munka kutatóosztályának a kommunizmus módszereiről gyűjtött anyagát. Ebből kiviláglik, hogy semmi körülmények között nem lehet a vallás privát ügy. Ellentétben Marx kommunista elgondolásával, aki azt, hogy a vallás magánügy, abból vezeti le, hogy az emberek hitbéli különbségei csupán az egyének közötti különbségekből fakadnak. Marx filozófiájában a vallás elszakítja az embert a közösségtől, és az alanyi önkényt és magánszeszélyt jelent. Ugyanő azt vallja, hogy az emberi emancipáció alapfeltétele, hogy a vallás magánügy legyen.³¹ A Marx–Lenin-féle felfogás – tudniillik, hogy a vallást le kell győzni – a vallás

28 Uo. 21.

29 Csekés: *Válasz a kommunisták*, 23.

30 *Református Világszemle* 3(1934/4), 182.

31 Palágyi: *Marx*, 31.

legmélyebb tartalmát illetően meghatározza a párt gyakorlati politikáját a vallás-ellenes fronton, és egyben alapját képezi az egész kommunista pártprogramnak. A vallásos világnézetet már az 1920-as években teljesen meg akarták semmisíteni, és azt a marxi világnézettel pótolni.³² Az orosz iskolákban vad demagógiával tanítják a gyermekeket. Érthetetlen Csekes számára, hogy Szovjet-Oroszországban a kollektív gazdálkodás és az állam minden bajáért, a nép minden nyomorúságáért a papokat vádolják, holott az államot vezetőik a felelősök elsősorban.³³

A bolsevizmus elméletileg egy tudományosan kiépített materializmus. A szellemi élet szerinte vetülete az ember agyában az anyagi körülményeknek, a társadalmi adottságoknak. A keresztyénség nem lát mindent elintézettnak az anyagi körülmények rendezésével, sőt elsősorban az embert akarja megváltoztatni. Az emberek, mondjuk így: az ember lelkén keresztül akar hatni az anyagi körülményekre. Különbőség van azonban Sztálin és Lenin vallásüldözése között. Sztáliné hatásosabb és kevésbé feltűnő. Ő nem löveti agyon a papokat, hanem lehetetlenné teszi részükre az életet. A templomokat adókkal sújtja, s a papság felett mindig ott van az ellenforradalmi vád és egyik egyházszolga sem tudja, hogy mikor deportálják. Az egyházakat pedig minden szociális és kulturális tevékenységtől eltiltja. 1938-ra azonban már lelkész kivégzésekről, koncentrációs táborokba szállításról ír Csekes. Kiss Zoltán³⁴ lelkéssel közösen felhívják a figyelmet arra, hogy a kommunizmus áruhában Amerikára és Angliára fogja kivetni a hálót.³⁵

Csekes a lapjában helyet ad Bánó Ivánné³⁶ előadása közlésének is, amelynek címe *A magyar nő bolsevizmus elleni harca*. Némileg árnyalhatja a képet (bár reális képem nincs az akkori helyzetről), hogy az előadásában dicséri az akkori Németország asszonyszervezeteit és azok szociális munkásságát.

„Az 1918-as összeomlás sem züllesztette volna le a nemzetet olyan mélyre, ha ugyanakkor a liberális korszak hatására a magyar női lélek egyik legsúlyosabb válsága is nem játszódott volna le. Mert ahogy egészséges korok ereje és hódító vágya kiolvasható asszonyainak életéből, ugyanúgy elbukó korok minden hitványsága ott van e korszakok torz asszonyaiban. A liberalizmus féktelen szabadságimádatában egy század alatt szétmálasztotta az emberiség évezredes erkölcsi meggyőződését, értékeit. A bomlás folyamatát, tényeit és hamis elveit foglalta egységes eszmerendszerbe a kommunizmus és valósította meg a bolsevizmust. És ehhez még a kultúra ellen lázadó tömegember erkölcsstelen barbársága is szentesítést nyert” – vallja Bánó Ivánné.³⁷

32 *Református Világszemle* 5(1936/4), 162.

33 *Református Világszemle* 6(1937/3), 113.

34 Nyárádi lelkész.

35 *Református Világszemle* 7(1938/4), 182.

36 A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének egyik vezetője, földbirtokos.

37 *Református Világszemle* 9(1942/1), 13.

Nem teljes a Csekesről alkotott kép, ha nem tudjuk, hogy a *Református Világszemle* hasábjain teret engedett a nemzeti szocializmus egyházpolitikája kritizálásának is. Nagy Józsefnek, a losonci teológia tanárának tollából jelent meg egy elemzés, amelynek végkicsengése egyértelmű, hogy az izmusok közül egyik sem elfogadható.

„De mi tudjuk, hogy minden újkenyér és cirkusz csak az idő és csak a divat keretei között mozoghat. A mély vallásosság, a vallásosság mélysége túl van emberi határokon és lehetőségeken és éppen az üldözések és megpróbáltatások idejéből és idejében tudjuk, hogy eljön az idő, amikor a nemzeti szocializmus a kommunizmus, a fasizmus és minden izmus, a Führer és minden Duce a legyőzött császár utolsó sóhajtásával fordul a Názáreti Jézus felé: Végül is Te győztél, Gallilei!”³⁸

Természetesen ebben a tanulmányban a *Református Világszemle* számain keresztül mutatjuk be Csekes Béla lelkész kommunistaellenes érzéseit. Mindezt annak tudatában tesszük, hogy a kommunizmus alatt szapi lelkészként sokkal árnyaltabban kellett fogalmaznia, és olykor együtt is kellett működnie a diktatúra szervezeteivel, ahogy a szapi templom felújításánál tette, vagy ahogy engednie kellett akkor, amikor agitátort szállásoltak el a parókián, vagy a parókia egy részéből alakított ki az államhatalom postát.

BIBLIOGRÁFIA

- CSEKES BÉLA: *Válasz a kommunisták vallásellenes támadásaira*, Munkács, 1938.
- GYALÓKAY László (szerk.): *Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1915. évi július hó 28. napján tartott rendes évi közgyűléséről*, 1915.
- PALÁGYI Menyhért: *Marx és tanítása*, Budapest, 1920.
- SOÓS KÁROLY (szerk.): *Jegyzőkönyv a Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1926. augusztus 17. napján tartott rendes közgyűléséről*, 1926
- TAKARÓ Géza – KOMJÁTHY Ernő – BÖSZÖRMÉNYI M. István szerk.: *Emlékkönyv az Amerikai Magyar Református Egyházmegye 25 éves évfordulójára*, Az Egyesült Államokbeli Református Egyház Keleti Magyar Egyházmegyéje, 1929.

38 *Református Világszemle* 7(1938/2), 79.